

K 85. narozeninám Zdeňka Weidenhofferů

Jan Šumpich^{1,*} & Bohumil Vodrlind²

¹ Národní muzeum, Přírodovědecké muzeum, Entomologické oddělení,
Cirkusová 1740, 193 00 Praha 9 – Horní Počernice; jansumpich@seznam.cz

² Kopanina 367/20, 155 00 Praha 5 – Stodůlky; vodrlind@volny.cz

*corresponding author

Šumpich J. & Vodrlind B., 2023: K 85. narozeninám Zdeňka Weidenhofferů. – Journal of the National Museum (Prague), Natural History Series 192: 139–146.

Lze-li vůbec nějak stručně charakterizovat osobnost Zdeňka Weidenhofferů, pak by se dala použít analogie českého překladu názvu knihy Jacka Schaefera: *Muž se srdcem entomologa*. Pracovitost, cílevědomost a estetické citění ho předurčily stát se vzorem několika generací entomologů se zájmem o motýly, a to zejména o motýly denní. Přes jeho pracovní vytíženost

Obr. 1. Zdeněk spolu s Christophem Faynelem, francouzským specialistou na neotropické modrásky; depositáře Národního muzea, 2023. Foto: J. Šumpich.

Box 1: Jak to dělá?

V roce 2002 mě Zdeněk přizval na entomologickou expedici do Střední Asie. Byla to moje první velká zahraniční výprava, pro Zdeňka ale jen jedna z mnoha. Jeho znalosti místního prostředí, detailní přehled o lokalitách a kontakty na místní autority byly pro zdárný průběh expedice zásadní a pro mě velkou životní zkušeností. Od té doby jsme společně vycestovali na mnoho míst. Byly to výpravy s čistě lepidopterologickým zaměřením, ale i společné rodinné dovolené, ovšem vždy s vitálním bonusem poznávání místní entomofauny. Zatím poslední větší výpravu za motýly jsme absolvovali v pozdním létě 2023 na Kanárské ostrovy. V jednom z horkých dnů jsme procházeli lokalitou a já jsem pozoroval Zdeňka coby čerstvého pětáosmdesátníka, jak neúnavně pobíhá se sítkou po stráni jako zamlada. Chvilí jsem váhal, ale nakonec mi to nedalo a zeptal se, jak to dělá. Odpověď na mne zavolal prakticky za běhu: „Čas strávený na motýlech se nepočítá!“. Tu větu si budu pamatovat navždy.

Bohouš

Obr. 2, 3. Z. Weidenhoffer na „Chvojínku 2013“. Nahore: při přípravě záchod stehýnek, v pozadí Josef Procházka. Dole: uprostřed přátel, zleva Bohumil Vodrlind, Josef Chlíbec (v popředí), František Fiala (v pozadí), před Zdeňkem Vladimír Štolc a Ivo Dvořák, vpravo Miloslav Kalabza. Foto: J. Šumpich.

si vždy uměl udělat čas a pravidelně navštěvoval setkání „motýlářů“, kde svými znalostmi, ale i veselými příhodami obohacoval a stále obohacuje společné diskuse. Bez nadsázky lze říct, že v tomto ohledu nemá v českých zemích konkurenci. S neutuchající vitalitou takto působí již více než 60 let.

Zdeněk Weidenhoffer se narodil 12. června 1938 v Praze. Po absolvování základní školy nastoupil na Libeňské gymnázium, kde v roce 1956 maturoval. Následovalo studium chemie na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze (VŠCHT), kde v roce 1961 obhájil disertační práci. Konkurzním řízením nastoupil na řádnou vědeckou aspiranturu do Ústavu teoretických základů chemické techniky ČSAV, kterou zakončil obhajobou kandidátské disertační práce v roce 1965. Poté se vrátil na VŠCHT do Laboratoře syntetických paliv a v roce 1969 absolvoval dlouhodobý studijní pobyt na Université Libre de Bruxelles. Po prověřkách, souvisejících se změnou v roce 1968, odešel z vysoké školy a nastoupil do chemických laboratoří národního podniku Stavební geologie, kde setrval do konce sedmdesátých let. V roce 1981 nastoupil do Státního zdravotního ústavu (SZÚ), kde působil (až do odchodu do penze v roce 2008) jako vedoucí Národní referenční laboratoře pro identifikaci struktury organických látek pomocí hmotnostně spektrometrických metod. Během své kariéry na SZÚ se vypracoval na uznávaného znalce v oboru chemie, zúčastnil se mnoha vědeckých konferencí po celém světě a je autorem vysokého počtu publikací v tomto oboru. Za zmínku jistě stojí Zdeňkův přínos v kauze vojenského prostoru Milovice-Mladá, kde se spolupodílel na odhalování rozsáhlých ekologických škod způsobených sovětskou armádou.

Cílem tohoto medailonku je alespoň stručně nastínit Zdeňkovu osobnost jako entomologa, zatímco popis jeho kariéry chemika, včetně související bibliografie, by vydal na samostatnou dlouhou stať.

Zájem o přírodu měl již od raného dětství. Nosil domů vše, co se hýbalo a dalo se chytit. U rodičů nacházel dostatek pochopení, což se projevilo i tím,

Obr. 4. Na výpravě za motýly Nepálu; červenec 2009. Foto: B. Vodrlind.

že ke svým šestým narozeninám dostal „Joukla“. Pro neznalého to může být prázdná informace, ale pro entomologa, a zvláště pak začínajícího, to byl dar s velkým „D“. Jedná se totiž o krásně ilustrovanou knihu o českých motýlech z roku 1910, doprovázenou výstižnými popisy, a která byla ještě před nemnoha lety vyhledávaným zdrojem informací. Umíte si tedy představit, co taková kniha znamenala tenkrát! Od té doby už Zdeněk žil pouze pro motýly, hlavně ty denní, a celoživotní zálibu pak našel v čeledi modráskovitých. Za nimi jezdil (s výjimkou Jižní Ameriky) po celém světě. Není v našich silách vyjmenovat všechny země, které na svých výpravách navštívil. Kromě mnoha evropských zemí projel Kanárské ostrovy, Madeiru, Azory (Sao Miguel), Mongolsko, Japonsko, Malajsii (Borneo), Indonésii (Sumatra, Jáva, Bali), Nepál, Thajsko, Indii, Sri Lanku, Pákistán, Irán, Irák, Omán, Turecko, Maroko, Mauricius, Keňu, Panamu, Austrálii a USA, mnohé z nich i vícekrát. V dobách komunismu, kdy bylo cestování po světě výrazně omezené, často létal především do zemí bývalého Sovětského Svazu. Od roku 1968 minimálně 20x navštívil různé středoasijské země, především Uzbekistán. Jak sám říkal, tyto cesty podnikal s heslem „vy k nám, my k vám“.

Od šedesátých let až do důchodu byl členem *České společnosti entomologické* (ČSE), ve které několik let působil i ve výboru za lepidopterologickou sekci. V roce 1993 se stal jedním ze zakládajících členů *Společnosti pro ochranu motýlů* (SOM), o něco později spoluzaložil občanské sdružení *Biotop – spolek pro výzkum a ochranu živočichů*. V obou spolcích velmi aktivně působí dodnes.

Zdeněk a Národní muzeum

Práce se sbírkami motýlů, jmenovitě třídění druhově početných a kusově rozsáhlých skupin, byly až do roku 2014 v Národním muzeu velmi komplikované. Sbírkky hmyzu byly uloženy na zámku v Kunraticích (spolu s celým entomologickým oddělením), kde byl hlavním limitu-

Box 2: 20× a dost!

Okolo roku 2003 jsem byl poprvé pozván na Chvojínek. Chvojínek nebyl jen název malebné obce nedaleko Benešova, byl to zároveň název pravidelných podzemních setkání motýlářů, která se jednou ročně konala na Zdeňkově chalupě. Chalupa byla pro tyto účely perfektně zařízená: v přízemí velká společenská místnost a kuchyň, v půdních prostorách pohodlné spaní pro několik desítek nocležníků. Podstatnou místností však byla již zmíněná kuchyň. Zde se totiž, okolo rozpálené plotny či vyhřáté trouby, odehrávala gurmánská magie. Zatímco setkání entomologů se odehrávalo od pátku do neděle, v kuchyni pracoval vybraný tým kuchařů (jak jinak, než z řad motýlářů) obvykle již od středy. Jídelní lístek, který Zdeněk pečlivě připravoval dlouho dopředu, vždy obsahoval takové kulinářské speciality, o kterých jsem do té doby často neměl ani tušení, a jejichž příprava se často zdála být nekonečná. Při sestavování menu vždy zohledňoval i cesty kolegů, kteří pak z exotických destinací dováželi ingredience v Čechách jen těžko sehnatelné. Vzpomínám si tak i na polévku z vlašťovčích hnízd, která mne chuťově sice nijak nenadchla, ale její složení a nákup přímo na Borneu mi vyrazil dech. Není divu, že jsme všichni s blízcím se podzimem nedočkavě těšili na pozvánku s datem nového setkání. Dvacátý Chvojínek stanovil Zdeněk jako ten poslední. Když v roce 2016 nastal, pocítoval jsem vedle radosti ze setkání s kolegy též smutek. Byla to ale jízda a já Ti za ni, Zdeňku, upřímně děkuju!

Honza

jícím faktorem nedostatek místa. Situace se změnila koncem roku 2014, po přestěhování celého pracoviště do nových prostor v Horních Počernicích. Prakticky ihned započalo období intenzivní spolupráce se Zdeňkem, který začal pravidelně do muzea docházet, zpočátku jednou, později dvakrát týdně (což trvá dodnes). S vervou se pustil do systematického třídění tropických denních motýlů. Začal u svých oblíbených modráskovitých, následovalo několik skupin babočkovitých. V současné době se naplno věnuje otakárkovitým. Zde je na místě připomenout příhodu z jedné z prvních návštěv muzejních depozitářů. Finálnímu aranžování motýlů do základní sbírky totiž předcházelo časově náročné a pracné předtřídění motýlů dle čeledí či rodů, neboť tipičtí motýli byli do té doby uloženi naprosto nesystematicky. Šťastnou náhodou ten den prošla Zdeňkovými rukami krabice, ve které objevil neznámého modráška z rodu *Neolycaena*. Tento rod před několika málo lety sám revidoval. Nový druh dostal jméno *Neolycaena arcana*. Lepší start práce v muzeu si nelze ani představit. Vzpomínám si (JŠ) na Zdeňkovo nadšení – jaké objevy přinese další práce? Nutno však dodat, že další objev tohoto významu na sebe zatím nechává čekat. Když jsem se Zdeňka ptal (BV), co ho vede k tak vysokému pracovnímu nasazení právě v muzeu, odpověděl, že množství druhů, které dosud na vlastní

oči neměl příležitost vidět. A zde se též zastavme. Mohlo by se zdát, že jeho hlavní motivací je „vidět“, ale podle našeho názoru mnohem větším lákadlem je „objevovat“. Vzhledem k rozsahu sbírek totiž nelze dopředu predikovat, jaký sbírkový poklad se z netříděného materiálu vynoří. Pokud by totiž šlo pouze o potěchu oka a duše z krásy motýlích křídel, bohatě by si vystačil se svou vlastní sbírkou. Dokonalá preparace, uspořádání a zejména obrovská druhová pestrost činí z této sbírky jednu z nejdokonalejších taxonomických sbírek, které jsme měli možnost vidět. A stejný přístup má Zdeněk i ke sbírce muzejní. Stěžejním předpokladem pro tuto práci je vysoká odborná erudice. Hluboké taxonomické znalosti umožňují Zdeňkovi třídit sbírkový materiál pocházející ze všech kontinentů, což je v tomto řádu hmyzu výjimečné. Výsledky jeho mnohaleté práce se staly vzorem pro budoucí zpracování ostatních skupin motýlů.

Zdeňku, k Tvému životnímu jubileu Ti za všechny kolegy přejeme pevné zdraví, neutuchající entuziasmus do další práce a spoustu dalších krásných motýlů v dosud nenavštívených destinacích.

Taxyony pojmenované po Zdeňku Weidenhofferovi

Papilio machaon weidenhofferi Seyer, 1976 (Papilionidae)

Type locality: Iran (Kopet-Dagh)

Current status: subspecies of *Papilio machaon* Linnaeus, 1758

***Agrodiaetus praeactinides weidenhofferi* Eckweiler, 1997 (Lycaenidae)**

Type locality: Kyrgyzstan

Current status: subspecies of *Polyommatus actinides* (Staudinger, 1886)

***Chamaesphecia weidenhofferi* Špatenka, 1997 (Sesiidae)**

Type locality: Uzbekistan

Current status: valid species

***Miltochrista weidenhofferi* (Černý, 2012) (Erebidae)**

(popsán v rodu / described in genus *Lyclene*)

Type locality: Thailand (Chiang Mai)

Current status: valid species

Taxony popsané Zdeňkem Weidenhofferem

***Zygaena cocandica hafiza* Weidenhoffer & Vaněk, 1979 (Zygaenidae)**

Type locality: Tajikistan (Hissar Mt. Range)

Current status: subspecies of *Z. cocandica* Erschoff, 1874

***Satyrium nikiforovi* Weidenhoffer, 2004 (Lycaenidae)**

Type locality: Uzbekistan (Baba Tag Mts)

Current status: valid species

***Cigaritis ottostaudingeri* Weidenhoffer & Bozano, 2007 (Lycaenidae)**

Type locality: Turkey (Matatya, Mersin)

Current status: valid species

***Lycaena sichuanica* Bozano & Weidenhoffer, 2001 (Lycaenidae)**

Type locality: China (Sichuan)

Current status: valid species

***Lycaena violacea labrangi* Bozano & Weidenhoffer, 2001 (Lycaenidae)**

Type locality: China (Gansu)

Current status: subspecies of *L. violacea* (Staudinger, 1892)

***Neolycaena gulchaensis* Weidenhoffer, 2000 (Lycaenidae)**

Type locality: Kyrgyzstan (Alai Range)

Current status: valid species

***Neolycaena karategina* Weidenhoffer, 2000 (Lycaenidae)**

Type locality: Tadjikistan (Karategin Ridge)

Current status: valid species

***Neolycaena arcana* Weidenhoffer & Šumpich, 2017 (Lycaenidae)**

Type locality: Tibet

Current status: valid species

***Plebejus vaneki* (Weidenhoffer & Klír, 2000) (Lycaenidae)**

(popsán v rodu / described in genus *Plebeius*)

Type locality: Iran (Esfahān)

Current status: valid species

***Plebejus vaneki razanus* (Weidenhoffer & Skala, 2002) (Lycaenidae)**

(popsán v rodu / described in genus *Plebeius*)

Type locality: Iran (Hamādan, Zanjān)

Current status: synonym of *P. v. vaneki* (Weidenhoffer & Klír, 2000)

***Plebejus ardashir salahii* (Skala & Weidenhoffer, 2002) (Lycaenidae)**

(popsán v rodu / described in genus *Plebeius*)

Type locality: Iran (Kermān)

Current status: subspecies of *P. ardashir* (Eckweiler, 1998)

***Plebejus seleucus* (Skala & Weidenhoffer, 2002) (Lycaenidae)**

(popsán v rodu / described in genus *Plebeius*)

Type locality: Iran (Kermān)

Current status: subspecies of *P. vaneki* (Weidenhoffer & Klír, 2000)

***Plebejus morgianus lalehzarus* (Skala & Weidenhoffer, 2002) (Lycaenidae)**

(popsán v rodu / described in genus *Plebeius*)

Type locality: Iran (Kermān)

Current status: subspecies of *P. morgiana* (Kirby, 1871)

***Plebejus morgianus nakhichevanus* (Weidenhoffer & Skala, 2002) (Lycaenidae)**

(popsán v rodu / described in genus *Plebeius*)

Type locality: Azerbaidžhan (Nakhichevan)

Current status: subspecies of *P. morgiana* (Kirby, 1871)

***Plebejus rosei oshturnus* (Weidenhoffer, 2002) (Lycaenidae)**

(popsán v rodu / described in genus *Plebeius*)

Type locality: Iran (Lorestan)

Current status: subspecies of *P. rosei* Eckweiler, 1989

***Neolysandra diana omnicerulea* Weidenhoffer, 2002 (Lycaenidae)**

Type locality: Iran (Azarbayjan-e Gharbi)

Current status: subspecies of *N. diana* (Miller, [1913])

***Polyommatus ciloicus azarisorum* (Lycaenidae)**

Type locality: Iran (Azarbayjan-e Gharbi)

Current status: subspecies of *P. ciloicus* de Freina & Witt, 1983

Poděkování

Práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národního muzea (DKRVO 2019-2023/5.I.e, 00023272). Autoři děkují Kristině Lexové za kontrolu angličtiny.

Bibliografie

- Beneš J., Konvička M., Dvořák J., Fric Z., Havelda Z., Pavlíčko A., Vrabec V., Weidenhoffer Z. (ed.), 2002: Motýli České republiky: Rozšíření a ochrana I, II. – Praha: SOM, 857 pp.
- Bozano G.C., Weidenhoffer Z., 2001: Guide to the Butterflies of the Palearctic region, Lycaenidae part 1 subf. Lycaeninae. – Milano: Omne Artes, 62 pp.
- Pittaway A.R., Larsen A., Legrain A., Majer J., Weidenhoffer Z., Gillet M., 2006: The Establishment of an American butterfly in the Arabian Gulf: *Brephidium exilis* (Boisduval, 1852) (Lycaenidae). – *Nota Lepidopterologica* 29 (1/2): 5–16.
- Skala P., Weidenhoffer Z., 2002: New taxa of the genus *Plebeius* from Iran (Lep. Lycaenidae). – *Linneana Belgica* 18 (8): 405–420.
- Šumpich J., Weidenhoffer Z.: Ke 100. výročí úmrtí Napoleona Manuela Kheila – světového entomologa a významného donátora Národního muzea v Praze. – *Journal of the National Museum (Prague), Natural History Series* 192: 147–156.

- Vaněk J., Weidenhoffer Z., 1978: Beitrag zur Kenntnis der Taxonomie der *Zygaena dorycnii* f. *araratica* (Lep. Zygaenidae). – Entomologische Zeitschrift 68 (7): 72–76.
- Weidenhoffer Z., 1974: Rodová jména západopalearktických Rhopalocer. – Zprávy Československé společnosti entomologické při ČSAV 10: 7–22.
- Weidenhoffer Z., 2000: Two new species of *Neolycaena* de Niceville, 1890, from Central Asia (Lepidoptera: Lycaenidae, Theclinae). – Entomologische Zeitschrift 110 (10): 305–308.
- Weidenhoffer Z., 2002: New records of blue butterflies of the subfamily Polyommatainae from Iran (Lep. Lycaenidae). – Entomologische Zeitschrift 112 (3): 74–77.
- Weidenhoffer Z., Bozano G.C., Churkin S. 2004: Guide to the Butterflies of the Palearctic region, Lycaenidae part II subf. Theclinae. – Milano: Omnes Artes, 94 pp.
- Weidenhoffer Z., Bozano G.C., 2007: Guide to the Butterflies of the Palearctic Region. Lcaenidae part III, subf. Theclinae. – Milano: Omnes Artes, 97 pp.
- Weidenhoffer Z., Bozano G.C., Zhdanko A., Churkin S. 2016: Guide to the Butterflies of the Palearctic region, Lycaenidae part II subf. Theclinae, 2nd edition. – Milano: Omnes Artes, 106 pp.
- Weidenhoffer Z., Eckweiler W., 1988: Notes on the status of *Armenia hyrcanica* (Riley, 1939). – Nota Lepidopterologica 10 (4): 241–246.
- Weidenhoffer Z., Klír J., 2000: A new species of *Plebeius* Kluk 1780 from Iran (Lep. Lycaenidae). – Linneana Belgica 17 (7): 289–292.
- Weidenhoffer Z., Šumpich J., 2017: *Neolycaena* (*Rhymnaria*) *arcana* sp. nov. from Tibet (Lep. Lycaenidae). – Acta Entomologica Musei Nationalis Pragae 57 (1): 275–278.
- Weidenhoffer Z., Vaněk J., 1977: Beitrag zur Biologie von *Tomares romanovi* und *Tomares callimachus* (Lep. Lycaenidae). – Entomologische Zeitschrift 67 (18): 131–134.
- Weidenhoffer Z., Vaněk J., 1979: Eine neue Unterart von *Zygaena cocandica* aus Tadschikistan (Lep. Zygaenidae). – Entomologische Zeitschrift 69 (11): 121–128.

Literatura

- Černý K., 2012: *Lyclene weidenhofferi* sp. n. and *Barsine delineata* (Walker, 1854) discovered in Thailand (Lepidoptera: Noctuoidea, Erebidae, Arctiinae, Lithosiini) – Nachrichten des Entomologischen Vereins Apollo 32 (3/4): 121–124.
- Eckweiler, 1997: Neue Taxa von Polyommatus (*Agrodiaetus*) (Lepidoptera, Lycaenidae). – Nachrichten des Entomologischen Vereins Apollo (Suppl.) 16: 7–22.
- Seyer H., 1976: Versuch einer Revision der *Papilio machaon* subspezies in der östlichen Paläarktis. – Mitteilungen der Entomologischen Gesellschaft Basel 26 (3): 65–87, (4): 97–145.
- Špatenka K., 1997: Neue Glasflügler (Lepidoptera, Sesiidae) aus dem Pamir und dem Hindukusch. – Bonner zoologische Beiträge 47 (1-2): 31–41.

Summary

On the 85th birthday of Zdeněk Weidenhoffer

Jan Šumpich & Bohumil Vodrlind

Zdeněk Weidenhoffer is among the most important Czech lepidopterologists active today. Zdeněk's interest in butterflies began in childhood, and over time he became a recognized expert, especially in regards to the Gossamer-wing Butterflies (Lycaenidae). Zdeněk's high level of scientific erudition is particularly remarkable if we consider his original career path as a chemist. During his time at the National Institute of Health in Prague, he became a recognized expert in the field of chemistry, participating in many scientific conferences around the world and authoring a large number of publications. Considering that a description of his career as a chemist, not to mention the associated bibliography, would require an entirely separate and lengthy article; the aim of this contribution is to at least briefly outline Zdeněk's personality as an entomologist. In his pursuit of butterflies Zdeněk has visited many countries around the

Obr. 5. Zdeněk na oslavě 85. narozenin v pražské Podbabě ve společnosti pražských i mimopražských motýlářů, červen 2023. Foto Jan Šumpich.

world, too many to fully list here. In addition to a number of European countries, he has been to the Canary Islands, Madeira, the Azores (Sao Miguel), Mongolia, Japan, Malaysia (Borneo), Indonesia (Sumatra, Java, Bali), Nepal, Thailand, India, Sri Lanka, Pakistan, Iran, Iraq, Oman, Turkey, Morocco, Mauritius, Kenya, Panama, Australia, and the USA, visiting many these places multiple times. During communism, when world travel was significantly limited, he made frequent trips to countries of the former Soviet Union. Since 1968 he has made at least 20 visits to various Central Asian countries, especially to Uzbekistan. In the words of Zdeněk himself, he undertook these journeys under the motto "you to us, we to you". Zdeněk has authored or co-authored a number of publications as well as descriptions of butterfly taxa, an overview of which is included in this article. Since 2015, Zdeněk has worked in close cooperation with the Entomological Department of the National Museum in Prague, using his extensive knowledge to identify and arrange tropical butterflies and ultimately incorporate them into the general collection.

Zdeněk, on the occasion of your life anniversary, and on behalf of all of your colleagues, we wish you good health, unceasing enthusiasm for further work, and many more beautiful butterflies in destinations you have yet to visit.